

438. Ekilla, Husby-Ärlinghundra sn. Nu vid Steninge.

Pl. 69.

Litteratur: UFT h. 5 (1876), s. 105 f.; P. J. Lindahl i UFT h. 6 (1877), s. IX f.; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 40, Anteckningar 1909 (ATA).

Äldre avbildning: P. J. Lindal foto i ATA (återgiven i UFT h. 6, s. IX).

Runstenen blev funnen i juni 1874 under plöjning av en trädesåker på hemmanet Ekilla, som hör till egendomen Steninge, omkring 0,8 fot djupt under markytan. Den fördes sedan till parken vid Steninge för att resas där, vilket emellertid icke torde ha blivit av. Såväl vid Brates besök 1909 som vid Sven B. F. Janssons inventering 1936 fanns stenen ännu liggande på marken med den ristade sidan uppåt, 200 m. SV om slottet, 50 m. SSÖ om Fersenska monumentet, strax N om en väg genom parken. Den restes på denna plats år 1940.

Granit-gnejs, grå med svarta inslag, smårändig. Höjd 2,40 m., bredd 1,50 m. Ytan är ganska ojämn med en mängd små fördjupningar och refflor. Ristningen är tämligen grunt huggen med smala linjer, därtill uppenbarligen skadad genom vittring, i synnerhet upptill och nedtill. Delvis är därför inskriften otydlig och svårläst.

Inskrift:

rontr aukriki · aukubrun · þair brupr · litu r - isa stain þino · abtir · bruno · faður sin · kup hialbi
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70
 honsalu
 75 80

[þ]randr ok Riki(?) ok Guðrun, þeir brøðr letu reisa stein þenna æftir Bruna, faður sinn. Guð hialpi hans salu.

»Tränd och Rike, och Gudrun, de bröderna läto resa denna sten efter Brune, sin fader. Gud hjälpe hans själ.»

Till läsningen: Framför 1 r är ytan mycket ojämn. Intet spår av någon runa kan här fastställas. Men det förefaller möjligt, att här har funnits en runa, som helt har förstörts. Nedre delen av 2 o är borta. Men övre delen av hst med bistavarna är tydlig, om också tämligen svag. 3—5 ntr äro fullt klara; bst i r dock matt. Intet sk efter 5 r, ej heller efter 8 k. På h. sidan av hst i 10 i finnas två fördjupningar snett nedåt, som visserligen äro naturliga fåror i stenen, men närmast intill staven äro jämna och möjligen kunna vara upphuggna. Runan har alltså möjligen varit o, ehuru i synes sannolikast. Det följande stycket av inskriften utmed stenens v. kant är fullt klart. 27 u är icke stunget. Efter 29 r följer ett parti av inskriften, som är synnerligen svårläst, t. o. m 42 i. Övre delen av 30 i är skadad genom bortfall av en flisa; en liten del av bst är dock bevarad. 31—33 itu grunda men tillräckligt säkra. Hst i 34 r är tydlig; endast svaga spår av bst:s övre del. Av följande runa, som förmodligen varit a, finns endast övre delen av hst, svag. Även 36 i är mycket svag; 37—38 sa någorlunda tydliga. 47 o är säkert. Likaså 48 a, icke e. De följande två orden äro fullt klara. Namnet 53—57 bruno är sålunda säkert. Sk finnes såväl före 53 b som efter 57 o. 58—62 faður står på ett skrovligt ställe av stenen. Bst i 71 a är mycket svag. Alla runorna i 75—81 honsalu äro fullt säkra, ehuru grunda.

Lindal: 1—12 rnti aukroki, 34—43 rasa stan, 48 i, 75—81 onta hons(?). — Brate: Framför 1 r kan en otydlig stav läsas, möjligen þ. Vid en senare granskning år 1916 fann Brate, att »läsningen þ är mycket sannolik och upptäckte ett svagt o efter r; namnet är alltså Þrandr». 6—12 aukriki. 34—43 rasa stain, 48 a eller e, 75—81 honsaul.

Det första namnet i inskriften torde vara — såsom redan Brate har antagit — Þrandr. Detta mansnamn är (i sidoförmen Þrandr) tidigare känt från en uppländsk inskrift (L 170

Blacksta, Jumkils sn) och två östgötska (Ög 166, 225). Under medeltiden finnas åtskilliga belägg. Påfallande många av dessa höra hemma i Norrland (Jämtland, Ångermanland). Här har *Thronð* uppenbarligen karaktären av ett ursprungligt tillnamn, betecknande härkomsten: 'tröndern'. Men om detta varit innebörden även i vikingatidens mansnamn *Þrandr*, *Þronðr*, måste lämnas osagt. Det kan motsvara den appellativa personbeteckning, varifrån även folknamnet har utgått.

Inskriftens andra namn är mera ovisst, såväl till sin läsning som till sin språkliga tolkning. Något skiljetecken finnes icke efter 8 **k**; denna runa kan sålunda höra både till ordet *ok* och till det följande namnet, liksom 15 **k** är gemensam för *ok* och namnet *Guðrun*. Vidare har den första vokalen i namnet tecknats **i** eller möjligen **o**. Det erbjuder sig sålunda ett flertal möjligheter. Vad **o**-runan angår, betecknar den i denna inskrift nasalerat *a*-ljud: **rontr**, **pino**, **bruno**, **hons**. Ett *Kraki*, såsom Lindal föreslår, med **o** för icke-nasalerat *a*, måste därför anses uteslutet. Om **o** vore den riktiga läsningen, måste man förutsätta, att ett **n** har blivit obetecknat framför **k**, sålunda *Ranki*, *Rangi* eller *Kranki*, *Krangi*. Intetdera ger någon sannolik lösning. **o** bör därför träda tillbaka för läsningen av runan 10 som **i**. Även i detta fall kvarstå, teoretiskt sett, flera möjligheter. Det enklaste och på samma gång rimligaste är ett *Riki*. Detta torde snarast vara en kortform till sådana tvåledade mansnamn som *Rikviðr* (L 94, 190, 300, 309), *Rikulfr* (Ög 139), *Rik(h)vatr* (L 241), fsv. *Rikvidh*, *Rikulfr*, fvn. *Rikulfr*.

Kvinnonamnet *Guðrun* är påfallande sällsynt i svenska inskrifter. Det är tidigare känt endast från ett par sörmländska inskrifter (Sö 11, 165) och från Malsta-stenen i Hälsingland (L 1065). Även de medeltida beläggen från Sverige och Danmark äro fåtaliga. Namnet har företrädesvis varit västnordiskt, norskt och framför allt isländskt. På Island hör det till de allra vanligaste kvinnonamnen. Kanske beror detta på diktningens inflytande på namngivningen, och man får i så fall konstatera, att detta inflytande har varit vida svagare i Sverige och Danmark än på Island.

Mansnamnet *Bruni* är däremot icke så sällsynt. Det är känt från Uppland (L 685, 709, 722, 723), Södermanland (Sö 55, 178, 187), Närke (L 1029, 1038), Östergötland (Ög 92), Bornholm (DR 400). Det är säkerligen identiskt med det fvn. *Brúni* och har långt *u*. Det kan visserligen vara bestämd form av adjektivet *brúnn* 'brun', använt som tillnamn ('den brune'). Dylika personnamn ha dock i regeln stark form (*Svartr*, *Rauðr*, *Brúnn* o. s. v.). Snarare är det därför en avledning på substantivet *brún*, f. 'ögonbryn'; sålunda egentligen ett tillnamn 'han med de stora ögonbrynen'.

Inskriften har en egendomlig formulering: »Trånd och Rike och Gudrun, de bröderna läto resa denna sten efter Brune, sin fader.» Både Lindal och Brate ha framhållit, att »bröderna» här står felaktigt för »syskonen». Det vore dock högst egendomligt, om ristaren här skulle ha tillgripit ett felaktigt ord, när han ville sammanfatta två bröder och en syster. **þair brupr** syftar endast och allenast på Trånd och Rike, om vilka det alltså säges, att de ha låtit resa stenen efter sin fader. **aukuþrun** är ett tillägg, som blivit infogat på en mycket olämplig plats. Huruvida Gudrun har varit en syster till bröderna eller möjligen deras moder, kunna vi icke veta. Båda-dera är utan tvivel tänkbart.

Ristningen är enligt Brate utförd av Åsmund Kåreson. Det är onekligen åtskilligt, som talar för att detta är riktigt. Runformerna äro Åsmunds; likaså skiljetecknet **•**. Skiljetecken brukas såsom i Åsmunds signerade ristningar icke mellan varje ord, utan mellan ordgrupper. I samband därmed står, att samma runa får beteckna slutet av ett ord och början av nästa (13—20 **aukuþrun**, 75—81 **honsalu**), vilket hos Åsmund är vanligt. Vidare bruket av **o**-runan som tecken för nasalerat *a*: **rontr**, **pino**, **bruno**, **hons**, och formerna **pino** och **abtin**. Korset är identiskt detsamma som på Ängby-stenen, U 356. Även i övrigt företer ornamentiken avgjort Åsmundska drag, ehuru den är rätt original och icke alldeles överensstämmer med någon av Åsmunds signerade ristningar. Huggningstekniken med de smala, grunda linjerna erinrar icke särskilt om

Åsmund, men ristningens nuvarande skick kan delvis bero på slitning och vittring. Överhuvud taget borde Åsmunds ristningar ur denna synpunkt undersökas i ett sammanhang. Om U 438 icke är ett verk av Åsmund själv, så är den med all säkerhet utförd av en man, som har stått honom nära och har lärt av honom.

I grannsocknarna Norrsunda och S:t Olov finnas ristningar, som med mer eller mindre rätt ha tillskrivits Åsmund: U 409, 418, 419, 431. Denna sydliga del av Ärlinghundra härad sammanhänger med Säminghundra härad, där Åsmund bevisligen har varit verksam: i Skånela, Lunda, Frösunda. Ekila-stenen skulle då utgöra den på detta håll längst mot väster framskjutna av Åsmunds ristningar, i riktning mot Sigtuna. Denna stad och dess omgivningar mot väster och norr (Håbo hd) har, såvitt vi hittills veta, helt legat utanför Åsmunds verksamhetsfält.

439. Steninge, Husby-Ärlinghundra sn.

Litteratur: L 551. J. Bureus, *Monumenta Sveo Gothica Hactenus Exsculpta* (1624), n:r 37 (F a 10: 1 n:r 37), F a 6 s. 52 n:r 52, s. 53 n:r 52 (Bureus), F a 5 n:r 357, F a 1 s. 81; J. Peringskiöld, *Ättartal* (1725), s. 24, *Monumenta* 3, bl. 141 f.; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 222; N. R. Broeman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 101; R. Dybeck, *Reseberättelse* 1863 och 1870 (ATA); UFT h. 2 (1872), s. 46; E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (ATS 10:1), s. 121; E. Olson i: *Yngvars saga Viðförla* (1912), s. 53 f.; E. Wessén i: *Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria*, h. 30 (1937), s. 13.

Avbildning: J. Bureus, träsnitt (i: J. Bureus, *Monumenta Sveo Gothica* 1624 n:r 37, *Monumenta Lapidum* 1664 n:r 35, F a 10:1 n:r 37, F a 5 n:r 357, F f 6 s. 149). Detta träsnitt ligger till grund för en bläckteckning i Peringskiölds *Monumenta* 3, bl. 141.

De enda primäruppgifter om denna märkliga runsten, som stå oss till buds, härröra från Joh. Bureus. Han har upptecknat inskriften den »8 Mai 95 j regnet», sannolikt då också avtecknat ristningen. Tyvärr ha vi icke Bureus' teckning i behåll, endast det träsnitt, som utförts på grundval av teckningen. I hans anteckningsbok (F a 6) anges stenens plats helt kort: »I Steninge»; i renskriften (F a 5) betecknas den som »Steninge Stenen». Något mera upplysande är överskriften i träsnittsamlingen *Monumenta Sveo Gothica*: »Widh Steninge bryggia.» Omkring mitten av 1600-talet har stenen förkommit. Den omtalas icke i *Ransakningarna*. Med Hadorphs handstil finnes visserligen under »Husby Socken» tillagt: »Steninge Rst 1», men detta visar endast, att Hadorph kände till — säkerligen från Bureus — att vid Steninge skulle finnas en runsten, icke att han själv hade sett den. Någon ny avbildning finnes icke i antikvariernas samlingar och sålunda icke heller i *Bautil*. Stenen skall ha blivit inlagd i en brygga vid Mälaren nedanför slottet. Härom meddelar J. Peringskiöld följande (*Monumenta* 3, bl. 141): »Uppå hans Excell^{ns} Kongl. Rådets och Gouverneurens Grefwe Carl Gyllenstiernas Sätegård Steninge vid Bryggian emot Siön, hafver framledne Antiquarien Johan Bureus för en 50 eller 60 år sedan afritat en märkvärdig Runesten, hvilken Dalekarlar som yttermehra där arbetat, hafva vid gårdens nyare uppbyggnad uthi den uplagade Stenbryggian inkastat, så att den nu mehra ifrån andra stenar inthet åthskillas kan, varandes lichväl värdigt att ännu upsökias.» — Det är mycket möjligt, att runstenen ännu finnes bevarad och med tiden åter kan komma i dagen. F. n. är det tyvärr icke möjligt att göra något åt saken, då man icke kan exakt fastställa, var man har att söka den.

Inskrift (efter Bureus):

harlaif × auk × þurkarþr × litu × raisa × stain × pina at × sabi faþur sin × isturpi × austr × skibi ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
 maþ ikuari askalat -
 70 75 80

Hærlæif ok Þorgæðr letu ræisa stein þenna at Sæbi[orn], faður sinn. Es styrði austr skipi með Ingvari [a] Æista land(?).

»Härlev och Torgärd läto resa denna sten efter Säbjörn(?), sin fader. Han styrde skepp österut med Ingvar till Estland(?).»